

פתיחה

בפרשת השבוע פונה הקב"ה למשה, ומורה על הקורבנות שאהרן ובניו יקריבו. כפי שמופיע בפרשה זו ובפרשת רבות נוספות, הקב"ה מתגלה למשה בשם הווייה, בעוד שלאבות התגלה רק בשם ש-די. כפי שראינו בעבר, נחלקו הפרשנים בהפרש בין השמות:

א. **רש"י** (שם) ביאר, ששם הווייה מסמל את קיום ההבטחות, וכאשר הקב"ה (בפרשת וארא) אמר למשה שהוא מתגלה לו בשם הווייה כוונתו הייתה לנזוף בו. כלומר, אל האבות הקב"ה התגלה בא-ל ש-די ולא בשם הווייה, הם לא ראו את ההבטחות באות לידי ביטוי, ולמרות זאת לא התלוננו, ואתה (משה) שההבטחות על הגאולה עתידות להתקיים ביימך כן מתלונן.

ב. **הרמב"ן** (שם), בעקבות קושיה על רש"י מפשט הפסוקים, ביאר אחרת. הוא כתב, שהיה חילוק בדרך בה התגלה הקב"ה למשה לעומת הדרך בה התגלה לאבות. אל האבות התגלה הקב"ה בא-ל ש-די, שזאת התגלות ברמה נמוכה מבחינת הקירבה והבהירות לעומת התגלות בשם הווייה בה התגלה למשה, ולכן כתב הפסוק ששמי הווייה לא נודעת להם (אל האבות), ואילו למשה כן, ובלשונו: "ועל דרך האמת (= הקבלה) בא הכתוב לומר, אני ה' נראיתי להם באספקלריא של א-ל ש-די, ואותי אני ה' לא נודעתי להם, שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי. והנה העניין, שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה, ועם משה יתנהג וידע במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול, כי התורה בשמו הגדול ניתנה."

בעקבות העיסוק בשמות ה', נעסוק השבוע בסוגיה הקשורה לדין זה. מאז התפשטות החסידות והקבלה על ידי הבן איש חי ועוד, מודפסים בסידורים רבים לפני מצוות נוסח 'לשם ייחוד' העוזר בין השאר לכוונה במעשה המצווה, ודנו הפוסקים האם נכון לאומרו. לפני שנגיע לסוגיה זו נעסוק בסוגיה אחרת קשורה, האם מצוות צריכות כוונה.

מצוות צריכות כוונה

האם לפני שעושים מצווה, יש צורך בכוונה מיוחדת? הגמרא בראש השנה (כ"ה ע"א) מביאה מחלוקת תנאים ואמוראים בעניין זה. לדעת רבא מצוות אינן צריכות כוונה, ומשום כך אדם שתקע בשופר על מנת לעשות קול שיר ולא לשם תקיעה, יצא. את הגמרא הפוסקת שהעובר ליד בית כנסת צריך לכוון לשמוע מגילה, פירשו שאין מדובר בכוונה לצאת ידי חובה, אלא לשמוע את המילים. בהמשך, הגמרא מביאה את דברי רבי זירא שבפשטות חולק על דעת רבא וסובר, שמצוות צריכות כוונה. משום כך, כאשר ביקש משמשו שיתקע לו בשופר ביקש שיכוון להוציא אותו ידי חובה. מדוע אם כן לשיטתו, העובר ליד בית כנסת ושומע מגילה יוצא ידי חובה? הרי הקורא לא מתכוון להוציא אותו במצווה! הגמרא מתרצת שמדובר בשליח ציבור, המתכוון להוציא כל מי ששומע.

מחלוקת הראשונים

בעקבות מחלוקת האמוראים בגמרא, נחלקו הראשונים בפסק ההלכה:

א. **הרשב"א** (שם, ד"ה אמר ליה) כתב שלהלכה פוסקים כדעות שמצוות אינן צריכות כוונה, מכיוון שכך דעת רוב האמוראים בגמרא. כך גם סבר **הריטב"א** (שם), וראייה לדבריו הביא מכך שהגמרא דנה בדעת אבואה דשמואל, שגם הוא כמו רבא סבר שמצוות אינן צריכות כוונה ולכן פסק שמי שכופים אותו לאכול מצה יצא - משמע מכאן שהלכה כמותם.

ב. **הרי"ף** (ז ע"ב) ו**הרא"ש** (ג, יא) חלקו על דברי הרשב"א והריטב"א, וסברו שיש לפסוק להלכה כדעת רבי זירא שמצוות צריכות כוונה. בטעם הדבר נימקו, שהגמרא במסכת פסחים (ק"ד ע"ב) מביאה בשם רבי יוסי שמצוות צריכות כוונה, ובדרך כלל פוסקים כדעת רבי יוסי מכיוון שנימוקו עימו, כלומר שפסקיו ישרים והגיוניים, וכן פסק **בעל הלכות גדולות**, ובלשון **הבית יוסף** (או"ח תקעט): "והרי"ף לא הביא דברי רבא אלא דברי רבי זירא, וכתב הרא"ש דהיינו משום דסבירא ליה דהכי הלכתא, אף על גב דרבא והנך דשלחו לאבואה דשמואל סברי דמצוות אינן צריכות כוונה הלכתא כרבי זירא, דפליגי ביה תנאי בפרק ערבי פסחים ורבי יוסי סבר מצות צריכות כוונה ורבי יוסי נימוקו עמו (גיטין פ"א ע"א), וכן פסק **בעל הלכות גדולות**."

ג. גישה שלישית בפוסקים, מובאת בדברי **הרמב"ם** בו דנו ראשונים ואחרונים בעקבות סתירה. **מצד אחד** פסק (חמץ ומצה ו, ג), שהאוכל מצה ללא כוונה יצא, וכדעת אבואה שמואל הסובר שמצוות לא צריכות כוונה. **מצד שני** פסק (שופר ב, ד), שצריך להתכוון לצאת ידי חובה בתקיעת שופר, וללא כוונה לא יוצאים ידי חובה, וכדעות הסוברים שמצוות צריכות כוונה.

המגיד משנה (שם) כתב ליישב, שבדרך כלל מצוות לא צריכות כוונה, ורק במצוות שופר שייסודה בשמיעה (ואם לא יתכוונו הקול יעבור ליד), אין זה נחשב כלל שמיעה וצריך לכוון לצאת. **הר"ן** (ז ע"ב בדה"ר) ו**הכסף משנה** (שם) חלקו וכתבו שהעיקר ברמב"ם שמצוות צריכות כוונה, ורק במצווה שיש בה הנאה וכמו אכילת מצה אין צורך בכוונה מפורשת, כי ההנאה יוצרת את הכוונה.

להלכה

א. להלכה פסק **השולחן ערוך** כחילוקו בדעת הרמב"ם, שמצוות בדרך כלל צריכות כוונה (ס, ד), אלא שמי שאכל מצה ללא כוונת מצווה יוצא ידי חובה (תעה, ד). ב. **הפרי חדש** (שם, ד) חלק ופסק כדעת הרי"ף והרא"ש, שאין חילוק בין מצווה שיש בה אכילה ומעשה לבין מצווה שאין בה, ומשום כך גם האוכל מצה ללא כוונה לצאת ידי חובה, לא יצא, ועליו לאכול שוב.

לכאורה בין לדעת השולחן ערוך ובין לדעת הפרי חדש, אדם הקורא קריאת שמע סתם ואינו מכוון לצאת ידי חובה - אינו יוצא. אולם למעשה כתב **החיי אדם** (סו, סו) שיוצאים, מכיוון שעל אף שאין האדם מתכוון בפירוש לצאת, מכל מקום יש לו מעין הכרה כלשהי שהוא מתכוון לצאת, ולראייה שאם ישאלו אותו מה הוא עושה, יענה מיד שהוא מקיים מצוות קריאת שמע (ועיין הערה¹).

¹ יש להוסיף שיש מצוות, בהן מעבר לחובה לצאת ידי חובה, יש חובה לכוון כוונה נוספת. לדוגמא, הגמרא במסכת ברכות (ל"ד ע"ב) כותבת, שבמקרה בו אדם לא מכוון את פירוש המילים בברכת אבות בשמונה עשרה, עליו לחזור ולהתפלל, וכן פסק **השולחן ערוך** (קא, א). כמו כן בקריאת שמע יש לכוון לקבל עול מלכות שמיים, ולא רק לקיים את המצווה.

לשם ייחוד

כפי ראינו לעיל כאשר פוסקים שמצוות צריכות כוונה, אין הכוונה שיש לכוון לטעם המצווה או לתקן את שורשה בעולמות עליונים כמו שעושים המקובלים, אלא לכוונה פשוטה - לצאת ידי חובה. למרות זאת, בוודאי שיש מעלה גדולה יותר להתכוון לטעם ומטרת המצווה, ודנו האחרונים האם הנוסח 'לשם ייחוד' ממלא מטרה זו כראוי, ונכון לכל אדם לאומרו:

א. **מתנגדים:** הפוסק המפורסם ביותר שהתנגד לאמירת לשם ייחוד ויצא נגד אמירתו בתוקף, הוא **הנודע ביהודה** (י"ד צג). בטעם הדבר שאין עניין להגיד נוסח כוונה בקול כתב, שהגמרא במסכת זבחים כותבת שסתם קורבנות הקרבנות נעשית לשמה. הוא הדין במצוות, סתם עשייתן נעשית לשם כל הכוונות האפשריות, ולכן אין צורך להוציא בפה שמתכוונים לשם ייחוד ושכניתיה.

בטעם הדבר שהתנגד בחריפות לאמירתו כתב, שבמקום שאנשים יתעסקו בלימוד גמרא, ראשונים ופוסקים, הם מתעסקים בעניינים קבליים שאין להם הבנה בהם. טעם נוסף שבגינו אין לומר כתבו **היעב"ץ** (הקדמה לסידור) ו**הדברי יציב** (או"ח א, סה), שבעניינים אלו יש סודות ודברים נעלים, ואמירתם ללא הבנה וטעם מהווה זלזול ופגיעה בכבוד ה', ובלשון הנודע ביהודה:

"ולדעתי זה רעה חולה בדורנו ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו מנוסח זה ולא אמרוהו, והיו עמלים כל ימיהם בתורה ובמצוות הכל על פי התורה ועל פי הפוסקים, אבל בדורנו הזה כי עזבו את תורת ה' ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים."

ב. **מצדדים: החיד"א** (שבועות, לימוד ב') חלק על הנודע ביהודה וכתב, שאמנם נכון שמי שמקיים את המצוות מתקן תיקונים למעלה, אבל אין להשוות בינו לבין אדם שאומר לפני שהוא מתכוון לעשות את המצוות לשם שמים, ואומר את נוסח לשם ייחוד, וכן נקטו שיש לאומרו **הבן איש חי** (רב פעלים או"ח ס"א א), **כף החיים** ועוד. הם ככל הנראה לא חששו למצב שתיווצר זילות בעקבות האמירה.

אופן האמירה

למעשה, למרות התנגדות הנודע ביהודה ופוסקים נוספים, בסידורים רבים מודפס הנוסח 'לשם ייחוד' ורבים נוהגים לאומרו, וכפי שהעיד גם **ערוך השולחן** (תפ"ט, ו), שעל אף שביקר מנהג זה מכיוון שמדובר בעניינים שברומו של עולם, מכל מקום הודה שכן רבים נוהגים. בנוסח "לשם ייחוד" מוזכר שם הוויה (לייחוד אות י', באות ה' וכו'), ודנו הפוסקים בעקבות הגמרא בסנהדרין כיצד לאומרו. הגמרא במסכת סנהדרין (צ"ע א) כותבת, שההוגה את השם באותיותיו - אין לו חלק לעולם הבא. בפירוש המושג 'השם באותיותיו' נחלקו הראשונים. **רש"י** (עבודה זרה יז ע"ב ד"ה עליו) פירש, שהכוונה לשם ה' המורכב מארבעים ושתיים אותיות. רוב הראשונים וביניהם **התוספות** (שם, ד"ה הוגה) ו**הרמב"ם** (פירוש המשנה סנהדרין י', א) חלקו וסברו, שכוונתה הגמרא לשם הוויה.

א. לכאורה, למרות שרוב הראשונים כותבים שהאיסור להגות את השם באותיותיו הכוונה לשם הוויה, אין איסור לומר בנוסח לשם ייחוד - לייחד י' בה' בו' בה', מכיוון שלא אומרים את האותיות ברצף כחלק ממילה אחת, אלא באותיות נפרדות, ואכן כך העיד **הנודע ביהודה** (שם) שראה שעשו בעירו (למרות שכפי שראינו התנגד לאמירת 'לשם ייחוד'), ובלשונו:

"אבל מה שפלפל מעלתו מה שאומרים נוסח ליחד שם יו"ד ה"י בוי"ו ה"י אם יש בזה משום הוגה השם ופלפל בדברי התוספות אם בשני אותיות ראשונות יש איסור הוגה השם. הנה לפי מה שאני זכור מילדותי ששמעתי האנשים ההם היו אומרים שם יו"ד ה"י בוי"ו ה"י במילואו ובזה ודאי ליכא משום הוגה השם."

ב. **הבן איש חי** (וישלח שנה ראשונה, יא) בעקבות **האר"י** בשער המצוות חלק וסבר, שגם כאשר אומרים את האותיות בנפרד יש בכך איסור של הוגה את ה' באותיותיו, וכך אפשר להבין מהתוספות בסוכה (ה ע"א ד"ה יו"ד). טעם נוסף שלא לומר כפי שציין הנודע ביהודה מופיע **בחתם סופר** (חו"מ קצב), שגם אם אין בכך איסור - מכל מקום מחמת הזהירות יש לשנות.

כיצד אם כן יש לומר לשיטתם את הייחוד? הפוסקים הביאו שתי אפשרויות. **אפשרות ראשונה** לומר, לייחוד אות י' באות ה', באות ו' באות ה', שאז יש הפסק של המילה 'אות' בין האותיות. **אפשרות שנייה**, להחליף את האות ה' בהגייה קי', כלומר לייחד י' בקי' בו' בקי', שאז וודאי שאין בכך איסור.

מצוות חריגות

גם כאשר המקובלים עודדו לומר את אמירת לשם ייחוד, וודאי שהם מודים שלא מדובר בכוונה שמעכבת את קיום המצווה, אלא רק במעלה טובה, שהרי מעיקר הדין מספיק לכוון לשם מצווה. אמנם, **הב"ח** (או"ח ח, ז) טען שישנם שלוש מצוות חריגות: ציצית, תפילין וסוכה שבהן אין לכוון רק לשם קיום מצווה, אלא גם לשם מטרת ותכלית המצווה:

בציצית יש לכוון לשם זיכרון המצוות, **בתפילין** לשם ייחוד ה' ושליטתו בעליונים והתחתונים, **בסוכה** זכר לסוכות שהושיב הקב"ה את בני ישראל ממצרים. בטעם הדבר ששלוש מצוות אלו ייחודו מהשאר נימק הב"ח, שבאלו התורה כותבת בפירוש את מטרתן. כך גם הסביר מדוע **הטור** הביא את טעמי מצוות אלו, למרות שאין דרכו לעסוק בטעמי המצוות, ובלשונו:

"מה שהכריח לרבינו להורות דבעי שיכוון בהתעטפו, וכן בהלכות תפילין (ס"ה) ובהלכות סוכה (ס"ו תרכה), כי עיקר המצווה וקיומה תלויה בכוונתה שיכוון בשעת קיום המצווה, מה שאין כן שאר מצוות דיוצא ידי חובתם אף על פי שלא יכוון בה דבר, כי אם שעושה המצות לשם ה' שציווה אותו לעשותם, ועיין במה שאכתוב בהלכות סוכה בסיעתא דשמיא."

מדברי הב"ח משמע, שבמקרה בו אדם לא כיוון כוונות אלו הוא אינו יוצא ידי חובה, כשם שלא יוצא ידי חובה מי שלא כיוון בשאר מצוות לשם מצווה. כן נקט להלכה **הביכורי יעקב** (סוכה תרכה). שלא **כפרי מגדים והמשנה ברורה** (כה, טו), שגם במצוות אלו, אין כוונת הב"ח שאפילו בדיעבד לא יוצאים ידי חובה אם לא כיוונו, אלא שבמצוות אלו בניגוד לשאר המצוות יש לכוון גם לתכליתן.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...